

ENGELLERİN ORTADAN KALDIRILMASI: MAKUL DÜZENLEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE UYGULAMALARI ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRİSİ

Engelliler Haftası (10-16 Mayıs 2025) vesilesiyle Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TIHEK) tarafından 14 Mayıs 2025 tarihinde Ankara’da **“Engellerin Ortadan Kaldırılması: Makul Düzenleme Yükümlülüğü ve Uygulamaları Çalıştayı”** düzenlenmiştir. Söz konusu Çalıştay, Kurumumuzun ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik görevi ile Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025’in **“Hakların Korunması ve Adalet”** politika alanının 1 numaralı **“Engelli bireylerin ayrımcılığa karşı yasal olarak korunması”** hedefinin **“1.3. Engelli bireylerin haklarını kullanırken ihtiyaç duydukları makul uyumlaştırmaların sağlanmasına yönelik yasal ve idari tedbirlerin alınması.”** eylem alanında öngörülen **“1.3.2. Örnek makul düzenleme uygulamalarına dair çalışmalar (çalıştay, araştırma, inceleme) gerçekleştirilerek raporlama yapılacaktır.”** faaliyeti mucibince gerçekleştirilmiştir.

Çalıştay, engelli bireylerin insan hakları ve temel özgürlüklere tam ve eşit erişiminin sağlanması amacıyla, makul düzenleme kavramının teorik ve pratik boyutlarıyla ele alındığı, kamu kurumları ve akademisyenlerin katılımıyla yürütülen kapsamlı bir istişare zemini oluşturmuştur. Bu çerçevede kamuya açık olarak tek oturum halinde gerçekleştirilen Çalıştay’a, başta Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) olmak üzere kamu kurumu temsilcileri, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları (STK) temsilcileri ve ilgililer katılmıştır.

Makul düzenleme yükümlülüğünün, engelliliğe dayalı ayrımcılığın önlenmesine hizmet eden pozitif bir yükümlülük olarak değerlendirilmesi gerektiği; engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklere tam ve eşit erişiminin ise yalnızca yasal düzenlemelerle değil; aynı zamanda etkin uygulamalar, artırılmış toplumsal farkındalık ve bireysel ihtiyaçlara duyarlılıkla mümkün olabileceği anlayışından hareketle mevcut sorunların ve çözüm önerilerinin katılımcıların katkılarıyla istişari biçimde ele alınmasını amaçlayan söz konusu Çalıştay kapsamında katılımcılar tarafından:

► **“Makul düzenleme yapmama”nın ilk defa Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin denetim organı olan Ekonomik, Sosyal Kültürel Haklar Komitesi’nin engellilere ilişkin 5 No.lu Genel Yorumu’nda engelliliğe dayalı ayrımcılık kapsamında değerlendirildiği; “makul düzenleme” kavramına, uluslararası hukukta bir sözleşme metninde ilk kez BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de (EHİS) yer verildiği ve makul düzenleme yapılmamasının ayrımcılık olarak kabul edildiği, Sözleşme’ye göre “makul düzenleme”nin “Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit**

şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemelerdir” şeklinde tanımlandığı, EHİS’in 5’inci maddesinin üçüncü fıkrası çerçevesinde Taraf Devletlere eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tüm adımların atılmasının sağlanmasıyla yükümlü tutuldukları,

► Makul düzenleme kavramına Anayasa’nın 90’ıncı maddesi ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun çerçevesinde ulusal mevzuatımızda yer verildiği, TİHEK’e gelen başvuruların büyük bölümünün engellilik temelinde ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddialarına ilişkin olduğu, bunlardan önemli bir oranının ise makul düzenleme eksikliği nedeniyle yapıldığı, bu kapsamdaki ihlaller için idari yaptırımların ve uzlaşma kararlarının uygulamaya alındığı, ayrıca daha önce “*Otizmli Çocukların Eğitim Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı*” isimli tematik raporun TİHEK tarafından kabul edildiği,

► Engelliliğin güncel tanımının; bireyin fiziksel, zihinsel, ruhsal ya da duygusal yetilerindeki sınırlılıklarla çevresel koşulların etkileşimi sonucu topluma eşit katılımının engellenmesi üzerine kurulduğu,

► Engellilik alanındaki politika anlayışının tarihsel dönüşümüne bakıldığında, engellilik olgusunun uzun süre bireyin sorunu olarak görülmesi sebebiyle çözümün yalnızca bireye dönük müdahalelerle sağlanabileceğinin düşünüldüğü ve bu nedenle politika yapım süreçlerinde sağlık ve sosyal yardım eksenli uygulamaların ön plana çıktığı, 1960’lı yıllarda gelişen insan hakları hareketleri ve engelli bireylerin örgütlü mücadelesiyle birlikte engellilik olgusuna ilişkin sosyal model anlayışının geliştiği ve engelliliğin bireysel değil toplumsal bir sorun olduğundan bahisle kamu politikalarının engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığının ortaya koyulduğu, böylelikle hak temelli yaklaşımın benimsendiği,

► Engelli bireylerin topluma eşit katılımının sağlanmasında en önemli araçlardan birinin “*Engelli bireylerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve eşit bir şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla gerekli olan aşırı ya da orantısız yük getirmeyen düzenlemeler*” olarak ifade edilebilecek makul uyumlaştırma olduğu,

► Makul düzenlemenin ilk kez Avrupa Birliği’nin İstihdamda Eşit Muamele Direktifi’nde istihdamla sınırlı olarak yapılandırılmış şekilde yer aldığı; ülkemizde 2009 yılında taraf olunan 2006 tarihli EHİS’in ise kavramı, istihdamın ötesinde genel olarak insan hakları çerçevesine taşıdığı ve 2014 yılında 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’da yapılan değişikliklerle Sözleşme’ye uyum sağlandığı,

► Kamu politikalarında makul düzenlemenin; tüm bireylerin insan hakları ve özgürlüklerinden yararlanabildiği, toplumsal yaşamın tüm alanlarına bağımsız ve eşit şekilde katılabildiği bir yapıyı ifade eden kapsayıcı toplum anlayışının gereği olarak değerlendirilmesi gerektiği,

- Engelli bireylerin çeşitliliği ve ihtiyaçların bireye özgü olması nedeniyle bireysel uyarlamaların kaçınılmaz olduğu ve bireysel temelli olmasıyla makul düzenlemenin erişilebilirlik ilkesinden ayrıldığı,
- Bireysel eğitim planları, sınavlarda ek süre verilmesi, esnek çalışma saatleri, rehber köpek ve işitme engelliler için tercüman sağlanmasının makul düzenleme uygulamalarına örnek olarak verilebileceği ve hâlihazırda ASHB’de rehber köpeği ile çalışma hayatına katılan görme engelli bir personelin görev yaptığı,
- ASHB koordinasyonunda hazırlanan 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi kapsamında engelli bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerine olanak sağlayacak 8 politika alanının belirlendiği ve belirlenen politika alanlarında 3 yıllık Ulusal Eylem Planı’nın oluşturulduğu, makul düzenleme uygulamalarının da bahse konu Eylem Planı’nın temel başlıkları arasında yer aldığı,
- Makul düzenlemenin 3 ayakta kendine yer bulduğu ve bunlardan ilkinin ihtiyaç duyulan bir değişiklik olması gerektiği, ihtiyaç duyulan değişikliğin engelli veya diğer özel politika gerektiren gruplardan birine mensup olan bireyin haklara erişimindeki eksikliğin giderilmesi için gerekli olması anlamına geldiği ve örnek olarak engelli bir birey için merdiven yerine yürüme rampası inşa edilmesinin verilebileceği,
- Makul düzenleme olarak yapılacak değişikliğin ölçüsüz veya aşırı yük getirmemesi gerektiği, alınan tedbir ile engelli birey için yapılacak değişikliğin sağlayacağı fayda arasında denge bulunmasına dikkat edildiği,
- Yapılacak değişikliğin ihtiyaca uygun ve eksikliği gidermeye elverişli bir değişiklik olması gerektiği, yargı sürecinde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) önünde talep edilen tedbirin (gerekli ve uygun tedbir) neden yerine getirilmediği sorusuna kamu kurumları cevap veremediği için çoğu zaman ihlal kararı çıktı,
- AİHM kararlarına bakıldığında engellilerle ilgili olarak daha çok eğitim hayatı, çalışma hayatı, serbest seçim hakkı ve özel hayata saygı hakkıyla (ayrımcılık yasağı ile bağlantılı) ilgili başvuruların olduğu,
- AİHM, *Botta/İtalya*, 153/1996, 24/2/1998 kararında özetle: Başvuranın bedensel engelli bir birey olarak kendi ikametinden uzak bir yerdeki tatil beldesinde denize girmek istediği, başvuranın yüzme tesisinde engelli kişilere özgü özel erişim rampalarının, özel donanımlı tuvalet kabinlerinin bulunmadığını ve ulusal makamların bu konuda yeterli tedbirleri almadığını iddia ederek sahile erişiminin sağlanamadığından şikâyetçi olduğu, Mahkeme tarafından yüzme tesisinde alınması gereken tedbir ile başvuranın özel hayatı arasında doğrudan bir bağlantı bulunmadığının değerlendirildiği, başvuranın gittiği tesisin ikametine çok uzak olduğu ve burada alınacak tedbirin ağırlığına karşın tedbirin başvuranın hayatını nasıl kolaylaştıracağını başvuranın ortaya koyamadığı, Mahkeme tarafından AİHS’nin 8’nci maddesinin somut olayda uygulanabilir olmadığı belirtilerek kabul edilemezlik kararı verildiği,

► *Zehnalova ve Zehnal/Çek Cumhuriyeti*, 3862/97, 14/5/2002 kararında özetle: Biri bedensel engelli olan başvuranların bulundukları şehirdeki kamu binalarının yüksek olması nedeniyle kamu binalarına ve halka açık binalara ulaşamadıkları sebebiyle genel bir şikâyetle bulunduğu, başvuranların ulusal makamların mevzuat çerçevesinde düzenleme yapmadıklarını iddia ettiği, söz konusu binalara erişememe ile başvuranların özel ihtiyaçları arasında somut bir bağlantının başvuranlar tarafından ortaya koyulamadığı, özel hayat açısından bir değerlendirme yapabilmek için kişinin somut olarak alınmayan tedbirden nasıl etkilendiğini ortaya koyması gerektiği, bu sebeple Mahkeme tarafından AİHS 8'nci madde bakımından kabul edilemezlik kararı verildiği,

► *AİHM, Molka/Polonya*, 56550/00, 11/4/2006 kararında özetle: Sadece tekerlekli sandalye ile hareket edebilen ağır engelli bir başvuranın genel meclis, belediye meclisi ve ilçe meclis seçimlerinde oy kullanmak istediği, aracıyla gittiği oy kullanma yerinde oy pusulası kuralı olarak binadan dışarı çıkarılamadığı ve kendisi de engeli sebebiyle içeri giremediği için oyunu kullanamadan geri döndüğü, Sözleşme'nin 1 No.lu Protokolü'nün 3'üncü maddesi kapsamındaki serbest seçim hakkının söz konusu organların seçimlerine ilişkin olmaması sebebiyle kabul edilemezlik kararı verildiği, 8'inci madde açısından yapılan değerlendirme açısından da kişinin özel hayatı ile doğrudan bağlantı kurulamadığı için kabul edilemezlik karar verildiği, başvuranın oy kullanma yerine giderken diğer kişilerden yardım görmediğini ortaya koymadığı, başvuranın şikâyet konusu durumun bedensel engellilerin diğer bireyler ve dış dünya ile ilişki kurmasını engelleyen mimari birtakım sorunlardan kaynaklandığını gösteremediği, dolayısıyla uyuşmazlığın münferit bir olaydan kaynaklandığı belirtilerek kabul edilemezlik kararı verildiği,

► *AİHM, Glor/İsviçre*, 13444/04, 30/4/2009 kararında özetle: Şeker hastası başvuranın doktor raporuna istinaden askerlik yapamadığı ve askerlik yapamamasından kaynaklı bir vergiye tabi tutulduğu, ulusal düzenlemelerde engelliler arasında bir ayırım yapıldığı, %40 ve üzeri engellilerin vergi muafiyetinden faydalandığı fakat %40 oranında olmayan engelliler vergiden muaf olmadığı, başvuranın askerlik yapmak istediği hâlde yapamadığını ve askerlik yapamadığı gibi muafiyetten yararlanamadığını belirterek vergiyle yükümlü olmasının hak ihlali oluşturduğunu iddia ettiği, Mahkeme tarafından Avrupa Konseyi'nin de çeşitli belgelerine atıfta bulunarak Sözleşme'nin 8'nci maddesi ile birlikte 14'üncü maddesinin ihlal edildiğine karar verildiği,

► *AİHM, Alajos Kiss/Macaristan*, 38832/06, 20/5/2010 kararında özetle: Ruhsal rahatsızlığı sebebiyle kısmi vesayet altına alınan başvuranın milletvekili seçimlerinde oy kullanmadığı, Mahkeme tarafından kısmi vesayet altına alınan ruhsal rahatsızlığı bulunan bütün bireyleri oy kullanmaktan yasaklayan yasal düzenlemenin ilgilileri kişisel olarak değerlendirmeden, her engellinin kendine özgü durumunu incelemeyen soyut bir gruba alınarak toptancı bir yaklaşımla oy hakkını yasaklamaya izin vermesinden dolayı ihlal kararı verildiği,

► AİHM, *Bayrakçı/Türkiye*, 2643/09 kararında özetle: Başvuranın %60 engelli bir erkek birey olarak vergi dairesinde çalıştığı, başvuran engelli olarak erkekler tuvaletine ihtiyacı olduğu fakat erkekler tuvaleti olmadığı için kadınlar tuvaletini kullandığı, başvuranın bu duruma uygun bir düzenleme yapılması gerektiğini aksi halde ayrımcılığa maruz kaldığını iddia ederek AİHM'ye başvurduğu, iç hukuk yollarını tüketilmediği için AİHM tarafından kabul edilemezlik kararı verildiği, eğer başvuru şartları sağlanabilseydi Mahkeme tarafından ihlal kararı verilebileceği çünkü bu başvuruda başvuranın talep edilen değişikliğin özel hayatına ilgisi ile ilgili durumun somut etkilerini ortaya koyduğu,

► AİHM, *Çam/Türkiye*, 51500/08, 23/2/2016 kararında özetle: Bu karara konu somut olayda görme engelli bir bireyin konservatuara kayıt yaptırmasına izin verilmediğini, başvuranın engellilerin diğer kişilerden ayrıştırıldığını belirterek AİHM'ye başvurduğu, AİHM tarafından hem eğitim hakkından hem de eğitim hakkıyla bağlantılı olarak ayrımcılık yasağından ihlal kararı verildiği, engellilik nedeniyle ayrımcılığın makul düzenleme yapma yükümlülüğüne aykırı davranılmasından kaynaklandığı, başvuranın konservatuara kayıt olabilmemesini sağlayacak bir makul düzenleme bulunmamasından ve ulusal makamların bunu dikkate almamasından dolayı AİHM tarafından ihlal kararı verildiği,

► AİHM, *Enver Şahin/Türkiye*, 23065/12, 30/1/2018 kararında özetle: Üniversite birinci sınıfta bir kaza geçiren ve felçli kalan başvuranın eğitimine devam edebilmesi için okuduğu üniversitede kendisi için düzenleme yapılmasını talep ettiği, Rektörlüğün bazı bütçesel ve zamansal nedenleri ortaya koyarak başvuranın talep ettiği düzenlemelerin kısa sürede gerçekleştirilemeyeceği gerekçesiyle ret cevabı verdiği, AİHM tarafından eğitim hakkıyla bağlantılı olarak ayrımcılık yasağı açısından ihlal kararı verildiği, makul düzenlemenin olgusal eşitsizlikleri düzeltmeyi amaçladığı ve engelliliğe dayalı ayrımcılığın makul düzenlemenin reddi de dâhil olmak üzere her türlü ayrımcılığı kapsadığı,

► 2 Mayıs 2025 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında toplam 464 engelli mahpusun bulunduğu, engelli mahpuslar arasındaki cinsiyet dağılımının 448 erkek ve 16 kadın şeklinde olduğu, engel türleri incelendiğinde ise 242 kişiyle en çok fiziksel engelli mahpus bulunduğu ve bunu görme engelli mahpusların takip ettiği,

► Engelli mahpusların cezalarının infazına ilişkin yapılan çalışmaların; mevzuat çalışmaları, eğitim ve psikososyal yardım alanındaki çalışmalar, fiziki yapıya ilişkin çalışmalar, bilgiye erişime dair çalışmalar, personele yönelik çalışmalar ve sağlık alanında yapılan çalışmalar olmak üzere 6 ana başlık altında toplanabileceği,

► Yürütülen mevzuat çalışmalarının ise 4 başlık altında incelenebileceği; bunların (i) yalnızca engelli mahpuslar için değil aynı zamanda yaşlı veya hayatını ceza infaz kurumlarında tek başına idame ettiremeyecek durumda olan mahpusların bu durumlarının Adli Tıp Kurumu veya tam teşekküllü bir hastane tarafından belgelenmesiyle uygulanan ve kamuoyunda “ceza tehiri” olarak da bilinen “cezanın geriye bırakılması” müessesesi¹, (ii) sağlıklı mahpuslar için son 1 yıl, engelli mahpuslar için ise son 3 yıl şeklinde uygulanan denetimli serbestlik müessesesi², (iii) engelli mahpuslar özelinde cezanın konutta çektirilmesi³, (iv) yalnızca engelli mahpuslar değil, engelli ve 65 yaşını dolduran mahpusların cezalarının kalanını denetimli serbestlik tedbiri altında geçirmelerine karar verilmesine ilişkin düzenleme⁴ olarak ifade edilebileceği,

1 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un “Hapis cezasının infazının hastalık nedeni ile ertelenmesi” başlıklı 16’ncı maddesinin altıncı fıkrası: “Maruz kaldığı ağır bir hastalık veya engellilik nedeniyle ceza infaz kurumu koşullarında hayatını yalnız idame ettiremeyen ve toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen mahkûmun cezasının infazı üçüncü fıkra da belirlenen usule göre iyileşinceye kadar geri bırakılabilir.”

2 5275 sayılı Kanun’un “Denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazı” başlıklı 105/A maddesi: “(3) Yukarıdaki fıkralarda düzenlenen infaz usulünden; ... b) Maruz kaldıkları ağır bir hastalık, engellilik veya kocama nedeniyle hayatlarını yalnız idame ettiremeyen ve koşullu salıverilmesine üç yıl veya daha az süre kalan hükümlüler, diğer şartları da taşımaları hâlinde yararlanabilirler. Ağır hastalık, engellilik veya kocama hâli, Adli Tıp Kurumundan alınan veya Adalet Bakanlığınca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarınca düzenlenip Adli Tıp Kurumunca onaylanan bir raporla belgelendirilmelidir.”

3 Mezkûr Kanun’un “Özel infaz usulleri” başlıklı 110’uncu maddesi: “(3) Toplam beş yıl veya daha az süreli hapis cezasına mahkûm olan veya adli para cezası infaz sürecinde hapis cezasına çevrilen hükümlülerden 16 ncı maddenin üçüncü fıkrasında belirlenen usule göre maruz kaldığı ağır bir hastalık veya engellilik nedeniyle ceza infaz kurumu koşullarında hayatını yalnız idame ettiremeyeceği tespit edilenlerin cezasının konutunda çektirilmesine infaz hâkimi tarafından karar verilebilir.”

4 Mezkûr Kanun Geçici Madde 6: “2) 30/3/2020 tarihine kadar işlenen suçlar bakımından, Türk Ceza Kanununun kasten öldürme suçları (madde 81, 82 ve 83), cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar (madde 102, 103, 104 ve 105), özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı suçlar (madde 132, 133, 134, 135, 136, 137 ve 138) ve İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar hariç olmak üzere;... b) Maruz kaldığı ağır bir hastalık, engellilik veya kocama nedeniyle hayatını yalnız idame ettiremeyen altmışbeş yaşını bitirmiş hükümlülerin koşullu salıverilmeleri için ceza infaz kurumlarında geçirmeleri gereken süreler, azami süre sınırına bakılmaksızın 105/A maddesinde düzenlenen denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infaz edilebilir. Ağır hastalık, engellilik veya kocama hâli, Adalet Bakanlığınca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarınca veya Adli Tıp Kurumunca düzenlenen bir raporla belgelendirilir.”

► Engelli mahpuslarla ilgili yürütülen eğitim ve psikososyal (PSS) destek çalışmaları kapsamında; görme engelli mahpusların kütüphaneye erişimlerinin sağlanması maksadıyla ceza infaz kurumlarında sesli kitapların ve Braille alfabesiyle yazılmış kitapların bulundurulmasının ve il-ilçe halk kütüphaneleri ile Milli Kütüphanenin “Konuşan Kitaplık”⁵ hizmetinden faydalanmalarının sağlandığı,

► Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü ve Türkiye Beyazay Derneğince ortaklaşa yürütülen bir projeye Marmara ve Sincan ceza infaz kurumları kampüslerinde oluşturulan ses kayıt kabinlerinde diksiyon eğitimi verilen bazı hükümlüler tarafından kitapların sesli kitaba çevrilmesi amacıyla kitapların kaydedileceği ve engelli mahpuslara ulaştırılacağı,

► PSS tarafından ise ceza infaz kurumlarına kabulü yapılan mahpuslarla gerçekleştirilen ilk görüşmeler çerçevesinde mahpusların psikolojik geçmişleri ve kişisel özelliklerinin yanı sıra engellilik durumlarının öğrenildiği ve alınan bilgiler doğrultusunda mahpusların durumuna uygun bireysel/grup müdahale programlarına dâhil edildiği,

► Ceza infaz kurumlarında fiziki yapıya ilişkin yürütülen çalışmaların yalnızca engelli mahpuslara yönelik değil, aynı zamanda engelli ziyaretçiler ve personele yönelik olarak yapıldığı ve bu kapsamda; tekerlekli sandalye kullanan engelli ziyaretçiler ile mahpuslarca faydalanılmak üzere Kurum girişlerinde bulunan boy turnikelerinin yanına tekerlekli sandalye vb. gerecin geçebileceği genişlikte ek bir kapı sisteminin teşekkül ettirildiği, Kurum girişlerine engelli rampalarının konumlandırıldığı,

► Engelli mahpusların tutulduğu oda ve koğuşların tek katlı sistemde bulunması veya çift katlı sistemde ise alt kattaki yaşam alanının engelli mahpusa tahsis edilmesi ve tuvalet, lavabo ve duş alanlarının tekerlekli sandalyenin kullanımına imkân verecek şekilde tasarlandığı,

► Engelli mahpusların hastaneye, mahkemelere veya başka bir ceza infaz kurumuna nakilleri esnasında kullanılan nakil araçlarının da yine tekerlekli sandalye girebilecek şekilde engelli mahpuslar için yeniden düzenlendiği,

► Bilgiye erişim bağlamında yapılan çalışmalar kapsamında; Kuruma kabulü yapılan tüm mahpuslara dağıtımı yapılan ve ceza infaz kurumlarının işleyişini, düzenini, hak arama ve şikâyet mekanizmaları ile disiplin uygulamalarına dair bilgilendirmenin yer aldığı el kitapçığının Braille alfabesiyle hazırlanan versiyonunun görme engelli mahpuslara dağıtıldığı, ayrıca kitapçığın Türkçe olarak kaydedilen sesli halinin merkezi yayın sistemleri üzerinden ceza infaz kurumlarında kalan mahpusların bilgisine sunulduğu,⁶

⁵ <https://konusankitaplik.mkutup.gov.tr/> (E.T.:27/5/2025).

⁶ Mezkûr Kanun’un “Hükümlüler ile yakınları ve ilgililerin bilgilendirilmesi” 22’nci maddesi: “(1) Hükümlülere, kuruma alındıklarında uygulanacak iyileştirme çalışmaları, disiplin suçları ve cezaları, bilgi edinme ve şikâyet yolları, hak ve sorumlulukları gibi konular ile kurumdaki yaşam biçimine uyum sağlamaları için gereken bilgiler, kurum yöneticileri tarafından sözlü olarak anlatılır ve yazılı olarak tebliğ olunur...Duyuma ve konuşma engellilere işaret diliyle anlatılır. Görme engellilere ise kendi alfabeleri ile yazılmış kitapçık verilir.”

► Kamuoyunda “İyi Hal Yönetmeliği” olarak da bilinen Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri ile Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik hükümlerinde, özellikle de mahpusların ceza infaz kurumlarında geçirdikleri süreçteki değerlendirilmelerine dair yapılan değişikliklerin engelli mahpuslara aktarımının sağlanması amacıyla hazırlanan Türkçe seslendirmeli videonun da yine merkezi yayın sistemi aracılığıyla mahpuslara sunulduğu,

► Personele yönelik çalışmalar çerçevesinde, ceza infaz kurumlarında özellikle yaşlı ve engelli mahpuslarla çalışan personelin uzmanlaşmasının sağlanması amacıyla 2023 yılında geliştirilen ve içeriğinde engellilerle doğru iletişim, uyulması gereken hijyen koşulları, kriz yönetimi gibi konuların yer aldığı dinamik bir eğitim programının hazırlandığı ve 12 Mayıs 2025 tarihi itibarıyla 200 personelin eğitimi tamamladığı,

► Son olarak ceza infaz kurumlarında engelli mahpuslara yönelik sağlık alanında yürütülen çalışmalar kapsamında; halihazırda mahpusların tetkik ve tedavi giderlerinin Sağlık Bakanlığı; ihtiyaç duydukları ortez, protez, gözlük, hasta bezi gibi tıbbi malzeme kategorisine giren ihtiyaçlarının ve ilaç giderlerinin Adalet Bakanlığı tarafından karşılandığı,

► Ceza infaz kurumlarında kurum hekimleri ile dış hekimlerinin görev yaptığı ve tıpkı PSS gibi mahpusların Kuruma kabulü esnasında görüşme sağladıkları; bu esnada her mahpus için münderecatında geçmiş sağlık verileri, ceza infaz kurumunda kaldığı süreçte gördüğü tedaviler, kullandığı ilaçlar ile varsa engelli mahpusa ait ortez, protez vb. cihazlara ait bilgiler gibi verilerin bulunduğu bir sağlık dosyasının oluşturulduğu ve mahpusun nakli halinde de dosyanın mahpusla birlikte diğer ceza infaz kurumuna gönderildiği,

► İlk tedavileri Kurum hekimi/dış hekimi tarafından yapılan mahpusların ihtiyaç duyulması halinde kamu hastanelerine veya üniversite hastanelerine sevk edildiği,

► Ceza infaz kurumlarında kalan mahpusların 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun’da düzenlenen şartları sağlıyor olması halinde aylık bağlanmasının sağlanması için gereken Engelli Sağlık Kurulu Raporu’nun alınması amacıyla ilgili hastanelere yönlendirildiği,

► Ceza infaz kurumlarında sağlık durumu nedeniyle hayatını tek başına idame ettiremeyecek olan mahpuslar için tasarlanan rehabilitasyon tipi (R Tipi) ceza infaz kurumlarının teşekkül ettirildiği ve bu kapsamda hâlihazırda ÷lke genelinde İstanbul Metris R Tipi, İzmir Menemen R Tipi Kapalı ve Açık, Elazığ R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu olmak üzere toplam 3 adet R Tipi Ceza İnfaz Kurumunun bulunduğu,

► R tipi ceza infaz kurumlarında öz bakımını kendi yerine getiremeyen mahpuslar için hasta bakım personelinin yanı sıra sürekli olarak sağlık personelinin görev yaptığı ve bu kurumlarda kalan mahpusların hem tedavilerinin yapıldığı hem de topluma uyum süreçleriyle ilgili çalışmaların yürütüldüğü, hususları gündeme gelmiştir.

İşbu Sonuç Bildirisi, Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025'in **“Engelli bireylerin ayrımcılığa karşı yasal olarak korunması”** hedefi kapsamında 1.3. numaralı **“Engelli bireylerin haklarını kullanırken ihtiyaç duydukları makul uyumlaştırmaların sağlanmasına yönelik yasal ve idari tedbirlerin alınması”** eylem alanında öngör÷len **“Örnek makul düzenleme uygulamalarına dair çalışmalar (çalıştay, araştırma, inceleme) gerçekleştirilerek raporlama yapılacaktır”** faaliyeti kapsamında hazırlanmıştır.

Sonuç Bildirisi'nde yer alan ifadeler katılımcılar tarafından dile getirilmiş olup TİHEK'in kurumsal görüşlerini yansıtmamaktadır.

Temmuz 2025 Ankara